

Az unitáriusok főtanácsi gyűlése.

(Kolozsvárt, oct. 25. 26. 27.)

1. Ferencz József püspök megnyitó beszéde.

Midőn jelen évi Egyházi Főtanácsunk gyűlését megnyitandó vagyok, az első szó, mely ajkaimra jó, a hála szent szava az isteni gondviselés iránt, hogy nekünk ezt a szép hazát adta s nemzetünknek azt ezer éven át megtartotta.

Isten előtt ugyan ezer év is csak egy szempillantás, de reánk nézve a végtelenséggel határos; sőt egy nemzet életében is már nagy idő. S a magyar nemzetre nézve annál nagyobb, mert ez idő alatt oly súlyos megpróbáltatásoknak volt kitétetve s annyi küzdelmet kiállott, hogy azokra visszagondolva, méltán felkiálthatunk a költővel: „Isten csodája, hogy még áll hazánk.“

Nem ide tartozik, hazánkat és nemzetünket ezer év alatt ért eme megpróbáltatásokkal és küzdelmekkel foglalkozni, a melyek közül ha soknak emléke ma is gyászra és keservre indíthat, nem egyet találunk olyant is, a melyeknél keblünk fölmelegszik s nemcsak minket, hanem késő maradékainkat is dicsfényvel sugározhatják körül. Azokról az alkotásokról és ünnepélyekről sem szólok, melyeket az ezredév alkalmából a hazafiui lelkesedés hozott létre és rendezett és a melyeknél a nemzet és Királya kezét fogták, szívök egybeforrt s általában az ország egyik szélétől a másikig hazafiui örömmel és lelkesedéssel töltöttek be kunyhót és palotát. Én ezuttal csak hálát kívánok adni Istennek e helyen is a kegyelemért, melylyel nemzetünk felett ezer éven át atyailag örködött s annak történeteit úgy intézte, hogy az új ezer év elébe mi nagyobb bizalommal és több reménnyel tekinthetünk, mint a hogy ezt előttünk bármely nemzedék tehette volna.

És legyen áldott a Gondviselés, hogy ebből a nemzetünk által leélt ezer évből nekünk mint vallásfelekezetnek is közel negyedfél száz évet juttatott, bizonyosságául annak, hogy az ő lelki országában, úgy szólva, reánk is szüksége van, hogy örök céljai elérésére minket is alkalmas, hasznos eszközöknek tart.

Igen, mert Isten kezében mindnyájan csak eszközök vagyunk az ő czéljai elérésében. S boldogok azok, kik rendelkezésüket megértve és felfogva, azt hiven betöltik. Az ilyenekről mondja a szent könyv: „*az Ur az övét nem hagyja el.*“

Ime, minket sem hagyott el az Ur azok között a küzdelmek között, a melyeken egyházunk is a lefolyt századokon átment; sőt mint hazánkra, úgy egyházunkra is egy szebb jövő hajnalát engedte az újabb időkben felderülni. Tőlünk függ ennek világánál többről-többre, nyereségről nyereségre igyekezni, hogy az előnkbe tűzött czélt elérjük, legalább megközelítsük.

És itt tág tere nyílnék meg előttem azoknak a kötelességeknek a felsorolására, a melyek egyházunk és iskoláink érdekében reánk várnak és a melyek napról-napra mindinkább szaporodnak, mind nagyobb gondot és buzgóságot igényelnek. Mert ha általában kedvezőbb viszonyok között is vagyunk ma, mint voltak hitelődeink évszázak előtt, sőt mi magunk is csak a közel multban is, ha a lelkiismeret szabadsága, mely egyházunkat is létre hozta, többé nincs fenyegetve, és a mire első püspökünk, Dávid Ferencz is támaszkodott, mikor reformátori nagy munkásságát megkezdette, t. i. hogy „*a hit Isten ajándéka, arra tehát nem lehet erőszakot gyakorolni*“, korunkban már teljes elismerést nyert; de a küzdelmekről azért mi sem vagyunk mentek, sőt részben éppen a lelkiismeret szabadságán alapuló nemes verseny, valamint a korszellem által követelt s folyton fokozódó igények következtében hova tovább mind súlyosabb feladatok nehezdednek vállainkra, a melyeket meg kell oldanunk, ha egyházunkat nemcsak megtartani, de oly helyzetbe kívánjuk juttatni, hogy elhivatását betölthesse s azt a zászlót, melyet hitelődeink a legváltóságosabb időben is megvédték, mi ne ejtsük ki a kezünkől, sőt még fokozottabb diadalra vigyük.

Hogy mik legyenek ezek a feladatok s ezekkel szemben mik legyenek a mi kötelességeink, ennek felsorolása, a mint mondám, egy tágas tért nyitna meg előttem, a melyre azonban ez uttal nem kívánok rálépni. Tudnia, éreznie kell azokat egyházi főtanácsunk minden tagjának, sőt minden igaz unitáriusnak, a ki meleg érdeklődéssel viseltetik szent vallásunk és egyházunk ügyei iránt. Nem bocsátkozom ezeknek fejtegetésébe annál inkább, mert különben is az a tárgysorozat, mely a jelen főtanács előtt áll, elég gondot és munkát fog adni, annyira, hogy ha csak az abban foglaltakat is czélszerűen és megnyugtatólag elintézhettük, nem hiába gyűltünk egybe s ezzel is egy újabb lépést teszünk czélunk, egyházunk jövő fejlődése és biztosítása érdekében.

A mindenható Isten adja e végre mindnyájunknak a bölcsesség, a türelem, a szeretet lelkét, hogy ezek vezéreljenek tanácskozásainkban. Ennek forró ohajtásával s az atyafiságos szeretet melegével üdvözölve egybegyült egyh. tanácsos atyámfiait, jelen egyházi főtanácsi gyűlésünket ezennel megnyitottnak nyilvánítom.

II. Jelentések.

I. Püspöki jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács! Kiváló öröme lelkemnek, hogy ez évi jelentésemet is, mely Isten kegyelméből már a 20-ik, Ő Felsége, apostoli Királyunk legmagasabb Személye iránti hódolattal kezdhetem meg.

A mint múlt évi jelentésemben jeleztem volt, Ő csász. és apostoli királyi Felsége 1895. évi szeptember 22-én, a B.-Hunyad környékén tartott hadgyakorlatok alkalmából, Kolozsvár városát ismételten legmagasabb látogatásával szerencsétlétvén, a legnagyobb örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy Ő Felségének vallás-közönségünk részéről mi is most másod-izben testületileg bemutassuk alattvalói hódolatunkat. E hódoló tisztelgés alkalmával, melyben főgondnokaink Mlgs. id. Dániel Gábor és Bárá Petrichevich-Horváth Kálmán urakkal együtt, kolozsvári lelkészi és tanári karunk, a vidékről esperes, lelkész és egyh. tanácsos afiai közül számosan résztvettek, az általam mondott hódoló üdvözletre, Ő Felségétől a következő legmagasabb választ voltunk szerencsések kapni:

„Köszönettel fogadom hódolatukat és törhetlen hűségük biztositását. Nem tekintve hűveik számát, jó indulatom hitfelekezetük iránt változatlan fog maradni mindenkor, a mint nem kétlem, hogy hűveiknél is változatlanul fog maradni a trón iránti hű ragaszkodás és valódi hazafiság tanúsítása.“

Ő Felsége ezután többeket legmagasabb megszólításával is kitüntetni kegyeskedett.

Valóban, nem kérhetjük eléggé az isteni Gondviselést, hogy nagy szívű és nemes lelkű Urunkat és Királyunkat tartsa meg nekünk, hazánknek és nemzetünknek még sok sok éven át.

De ez alkalommal nekem magamnak saját személyemre nézve külön is a legméltóbb okom van Királyunk Ő Felsége legmagasabb nevét a legmélyebb hódolattal említeni.

A mint ez Egyházi Főtanácsunk tagjai előtt is már tudva van, Ő Felsége f. évi máj. 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával igénytelen személyemet a II-od osztályú vaskorona-renddel kitüntetni kegyeskedett. E legmagasabb kitüntetés első sorban az én igénytelen személyemet illeti ugyan, de kétséget nem szenved, hogy ahhoz püspöki állásom juttatott és így annak örömeiben méltán osztozhatik egész vallás-közönségünk, a minthogy erről bőv alkalmam volt meggyőződni a nagyszámú üdvözlletekből, a melyekben részesülni szerencsés voltam.

Minden esetre első a maga nemében ez a kitüntetés a mi egyházunkban. S éppen ezért nem mulaszthatom el azt e helyen is emlékezetben tartani, mint egy olyan fejedelmi tényt, mely egyházunk életében is egy új korszakot jelez s méltán dobogásba hozhatja szívünket azon uralkodó iránt, kinek ezt köszönhetjük. F. hó 12-én szerencsés voltam legmélyebb hálám nyilvánítása mellett személyesen is megköszönni Királyunk Ő Felségének e legmagasabb királyi kegyet, melyet Ő felsége szintén a legkegyelmesebben fogadni méltóztatott.

Kedves kötelességemnek tartom e helyen jelentést tenni arról is, hogy ugyancsak a múlt év november havában az erdélyi ev. ref. egyházkerület theologiai fakultása új épületének ünnepélyes felavatása alkalmából Báró Bánffy Dezső, miniszterelnök és Dr. Wlassics Gyula vallás és közoktatásügyi miniszter ur Ő Nagyméltóságai Kolozsvárt lévén, helybeli tanári és lelkészi karunkkal s több egyházi tanácsos afiával mindkettőjöknel tisztelegtünk s egyházi és iskolai ügyeinket eddig is tapasztalt további jó indulatukba és magas figyelemükbe ajánlottuk. Ugy a Miniszterelnök mint a vallás és közoktatásügyi Miniszter ur Ő Nagyméltóságánál tisztelegésünk kedvesen fogadtatott s úgy a magok mint általában a kormány részéről a legjobb akaratról biztosítottunk.

És ezzel áttérek szorosb értelemben vett évi jelentésemre.

1. Belső emberek változása a múlt évi zsinati főtanács óta:

a) Lelkészeknek rendeltettek Gál Miklós toroczkói lelkész Budapestre, Józán Miklós lelkész-jelölt Toroczkóra, Ürmösi Sándor fiatfalvi lelkész Tarcsafalvára, Lőrinczi Dénes budapesti segéd-lelkész Kökösrre, Geréb Zsigmond szőkefalvi lelkész Fiatfalvára, Nagy Dénes b.-körös-pataki segéd l. Csehétfalvára, Kelemen Árpád lelkész jelölt Tordátfalvára.

b) Segéd lelkésznek Ürmösi Károly papnövendék Budapestre.

c) Kántortanítóknak illetve kántoroknak: Kászoni Árpád szabédi id. segéd tanító ugyanoda előbb ez állomásában véglegesítve, majd második r. tanítónak. -- Miután pedig innen a mező-örményesi állami iskolához neveztetett ki, Lőrinczi Zsigmond csekefalvi községi tanítót neveztem ki helyébe; Tana János, m.-berényi tanító Bölönbe; helyét a múlt iskolai évben Zoltán Árpád VIII.-ik gym. osztálybeli tanulóval pótolattam, ez évre azonban Inczeffi Áron tanítójelöltet neveztem ki M.-Berénybe; Buzogány Elek h.-keményfalvi községi tanító Toroczkóra, Vajda Antal, képezdei tanuló Csehétfalvára, Szathmári Bálint tanító jelölt Buzaházára, Dombi Géza b.-körös-pataki községi tanító ugyanoda kántornak, Vida Géza lókodi községi tanító ugyanoda szintén kántornak.

d) tanítónőnek Nagy Julia okleveles tanítónő Ravába. Ez állomás ez isk. évben szerveztetett az e célra kiutalt 400 frt. államsegélyvel.

e) Nyugalomba léptek: Derzsi Károly, budapesti, Kozma Tamás csehétfalvi, Serester Sándor, kökösi lelkész, Pálfi János toroczkói igazgató tanító afiai.

f) Meghaltak: Domokos Áron és Elekes Mózes nyug. l., Sárdi

Imre kövendi kántor, Bedő József tordátfalvi, Máté Aron lókodi és Jakab József iszlói lelkész afiai.

g) Ürességben vannak: a bordosi, bőzöd-újfalvi, iklandi, szőkefalvi, lókodi lelkészi, a haranglábi, kaali, dézsfalvi, nyomáti, mészkői kántortanítói; a t. szt. györgyi, bágyoni, kövendi kántori állomások.

Általában úgy a lelkészi, mint a tanítói állomások betöltése lelkész és okleveles tanító jelöltek hiányában ez idő szerint a legnagyobb aggodalommal tölt el. Ez évben lelkészi szigorlatot sem tett egy lelkésznövendék sem. Ezt az állapotot kétségen kívül ez állomásokkal egybekötött csekély javadalmazások szülték s most már néhány évig meg is fogjuk érezni. De miután a tanítók fizetése az állam által 400 fútra már jóformán mindenütt ki van egészítve s a lelkészeknek is államilag segítése megkezdődött, a miről külön jelentés is fog az Egyh. főtanács eleibe terjeszteni, remélni lehet, hogy ez állomások is kerestettebbek lesznek, annyiival inkább, mert eltekintve attól, hogy ez állomásokra a legkevesebb költséggel képesíthetjük magokat többnyire szegény sorsú ifjaink, mind a lelkészi, mind a tanítói pályával oly előnyök vannak egybekötve a melyeket csak az nem tud méltányolni, e ki a világ hiúságaitól elkapatva s az anyagimádás rohanó árjától elsodortatva, azt hiszi, hogy mind arany, a mi fénylik.

2 Az anyakönyvi és népesedési kimutatasok szerint egyházunkban 1895-ben.

A) Kereszteltetett: a) fiu 1107
b) leány 1150

Együtt 2257 új szülött.

Több 38-al mint 1894-ben. Ebből házasságon kívül született 237.

B) Konfirmáltatott: a) fiu 501
b) leány 559

Együtt 1060 növendék.

Több 86-al, mint 1894-ben.

C) Összeeskettetett 613. pár. Több 23 párral mint 1894 be.

D) Meghalt a) a férfinnemből 820
b) a nőnnemből 784

Együtt 1604

Több 18-al, mint 1894-be.

E) Átállott egyházunkba 330
Kilépett egyházunkból 118

E szerint 212-el több jött

hozzánk mint a mennyi kilépett.

F) A lélekszám 1895. év végén 66258
" 1894. " " 64335

Mutatkozik évi gyarapodás 1923

Sajnos, úgy látszik, hogy lelkész afiai még mind nem akarnak kellő pontossággal eljárni e statistikai adatok egybe állításánál, mert a szülöttek és halottak és az átállottak közötti különbözet szerint a lélekszám ez évi gyarapodása csak 865-öt tesz. E helyen

is felkérem azért, hogy ne sajnálják több gondot fordítani hiveik számba tartására. A ki a kevesen nem hív, a sokan sem hív az.

Az iskolai kimutatások a tanügyi jelentésben meglesznek. Én itt az 1895-ik év október 1-én életbe lépett egyházpolitikai törvényekre való tekintettel kívánom még megjegyezni, hogy esperes afiaitól ez iránt kapott értesítések szerint, az egyházpolitikai törvények egyházi életünkre nézve legkisebb zavart vagy hiányt nem okoztak. Egyházunk tagjai gyermekeiket az eddigi módon megkereszteltetik, a polgári úton egybekötött házaspárok rendszeren igénybe veszik az egyházi egybeadást, illetőleg kikérik annak megáldását is; valamint a halottak eltemetése is a szokott egyházi szertartással történik mindenik egyházközségünkben. A palást díj ugyan ezen lelkészi ténykedések legnagyobb részénél elmarad s ez mindenesetre megrövidülése a különben is csekély javadalomnak; de én azt hiszem, hogy népünk mivelődésével e tekintetben is a helyzet javulni fog, hogy minél inkább fogja érezni a lélek a vallás szükségességét, minél inkább fog fejlődni hiveinkben az egyházas szellem s erre természetesen lelkészi karunknak kell első sorban befolynia, annál kevesebben lesznek, a kik díjtalan szolgálatot kívánjanak lelkészeinktől, a kik be ne lássák s ne alkalmazkodjanak az irás ama szavaihoz, a melyeket magokra nézve is alkalmazni szeretnek, hogy a „Munkás méltó az ő bérére.“ De erőltetni a dolgot nézetem szerint nem helyes, nem is kell, mert ezzel esetleg magát a célát veszélyeztetjük s éppen azt nem érjük el, a mire törekszünk.

3. A közvetlen püspöki vizsgálat alatt álló 6 anya és hozzájuk tartozó leány-egyházközségek a vonatkozó számadások szerint 1895-ben bevettek 50,184 frt. 89 $\frac{1}{2}$ krt. kiadtak 46,341 frt. 79 krt. és így megtakarítottak 3843 frt. 10 $\frac{1}{2}$ krt. Ez évre áthozott pénz állaguk pedig 155997 frt. 41 kr.

Személyesen ez évben csak budapesti egyházközségünkben tartottam vizsgálatot, ugyanakkor a mikor egvszersmind Gál Miklós ujonnan kinevezett lelkész afiát is nyugalomba lépett Derzsi Károly lelkész afia helyébe ez év febr. 16-án lelkészi hivatalába beiktattam. Budapesti egyházközségünk pénzügyeit teljesen rendben találtam, a mint ezt méltán meg is lehet várni egy oly egyházközségünktől, a melynek előljárósága s nagy részben tagjai is egyházunk kimagasló egyénei közé tartoznak. Sajnos azonban, hogy ez egyházközségünk sem ment attól a betegségtől, a mely mind nagyobb mértékben kezd terjedni egyházunkban is. Értem a papbér hátralékokat. De ugy az előljáróság megelőzőleg, mint magam a vizsgálat alkalmából megtettük a lehető intézkedéseket ez irányban is.

Nem kis feladat budapesti egyházközségünkben ottani hitsorsosaink gyermekeinek vallásoktatása, a mennyiben 50—60 iskolában szétszórta levő 80—90 unitárius tanulót s iparos tanonczot kell abban részesíteni. A segéd-lelkészi állomás fenntartása ott ennélfogva nélkülözhetetlen, annyival inkább, mert a rendes lelkésznek többször meg kell látogatnia a körébe tartozó leány-egyházközségeket is, vagy egyes lelkészi functiókért is nem egyszer el kell távoznia.

A mi a leány-egyházközségeket illeti, ezek közül a hódmezővásárhelyi és polgárdii, a melyekben segéd lelkészek is vannak már, elég erős gyökeret vertek; a mező-berényi is a tanítói állomással szilárdan áll; de fejlődésök és biztonságuk éppen ezért mind több gondot s mind több istápolást igényel. Éppen ezért azokat e helyen is Főtanácsunk figyelmébe ajánlom.

A mint említém, a vizsgálat alkalmával iktattam bé Gál Miklós jelenlegi lelkész afiát hivatalába. E beiktatás a szokott ünnepélyességgel s nagy számú hallgatóság jelenlétében történt meg. S bár sajnálattal vettem én is Derzsi Károly volt lelkész afiának e helyről való eltávozását, a hol ügybuzgalmának a budapesti egyházközség körül oly sok szép és maradandó jelét adta, nem kétem, hogy utóda is megteszi mind azt a mit tehetségénél és erejénél fogva megtehet ez egyházközségünk érdekében, a melyre büszkén tekintünk mindnyájan s nagy reményeket kötünk jövőjéhez.

Kapcsolatban ezekkel, nem mellőzhetem el megemlíteni mult évi nov. 17-én m. vásárhelyi egyházközségünkben tett látogatásomat. Abból az alkalomból ugyanis, hogy Kelemen Albert esperes-lelkész afia M.-Szt.-Királyról Maros-Vásárhelyre beköltöztetett s ezzel az egyházközségnek úgy, mint mindnyájunknak egy régi óhajta teljesevésbe ment, a legnagyobb örömmel fogadtam az egyházközség meghívását az első isteni tiszteletre, melyen már M.-Vásárhelyt lakó lelkész afia beköszöntendő volt. Fekete Gábor egyházköri felügyelő-gondnok, jelenleg azonban kolozsvári kir. táblai elnök afia is szives volt hozzám csatlakozni. Az isteni tiszteletre, melyen szolgálattal közreműködni én is kedves kötelességemnek ismertem, a M.-Vásárhelyt levő összes hatóságok hivatalosak lévén, különben is kicsiny imaházunkban szívünk igazán összedobbant. Az ünnepély úgy melegség, mint jelentőség tekintetéből is egyike volt azoknak, a melyek nem maradhatnak minden jó következmény nélkül. Termékenyítő hatása már ottlétem alatt nyilvánulni kezdett egy új és egy tágasabb templom építési alapra tett adományokban. Vajha ez tovább munkálna a lelkekben! Mert valóban megfoghatatlannak tetszik előttem, hogy éppen a Székelyföldön, a mely vallásunknak meleg ágya, egyházunk megalapítása óta annak legerősebb bástyája, M.-Vásárhelyt, Sz.-Udvarhelyt, S.-Szt.-Györgyön nincsenek templomaink, nincsenek lelkészi állomásaink. M.-Vásárhelyi híveink kicsiny imaházukkal s most már betelepített lelkészükkel talán megértik kötelességeiket s példájuk említett székely városainkban lakó híveinket is magával ragadja, föllelkesíti, hogy ők is nagyobb buzgalommal lássanak a mi unit. Sionunk építéséhez.

4. A báró Baldácsy-alapítvány meghatalmazottainak folyó évi máj. 17-én tartott közgyűlésére alig egy pár nappal megelőzőleg kapván a meghívást, azon nem jelenhettem meg. De meghatalmazott társam, Bedő Albert államtitkár afia részt vett a közgyűlésen, a melyen az egyházkerületeknek 2500 frt rendes és 500 frt rendkívüli osztalékeképpen és így együtt 3000 frt ez évre is megszavaztatott. Lehetetlen mindannyiszor hálás kegyelettel meg nem emlékeznünk a nagy alapítóról. E közgyűlésen az alapítvány eddigi jogtanácsosa,

Szilágyi Sándor úr folyó évi júl. 1-től kezdve lemondván tisztéről, a közgyűlés a jogtanácsos úrnak az alapítványi vagyon kezelése és különösen kezdetben számos bonyolult peresügy körül kifejtett tevékenysége és hasznos munkálkodása elismeréséül az igazgatóság ajánlatára életfogytiglan tartó évi 1000 frt tisztelet-díjat vagy évjáradékot szavazott meg.

5. Tekintettel hazánknak az isteni gondviselés által juttatott ezer éves fennállására, melyet ez évben nemzetünk oly méltó lelkesedéssel ünnepelt meg, bátor voltam én is az E. K. Tanácsnak mindjárt az év elején, jan. 9-én tartott első ülésében egy indítványt tenni abból a célból, hogy nemzetünk ez örömevét egyházilag is megünnepeljük s annak vallásközönségünk kebelében is maradandó emléket állítsunk. Ez indítványom, melyet az E. K. Tanács teljertalmulag a magáévá tett, 4 pontból állott:

1-ször, hogy egy meghatározott napon összes templomainkban millenáris hálaadó isteni tiszteletet tartsunk, mely később kormányilag is elrendeltetvén, az az által kitűzött napon, május 10-én híveink buzgó és hazafias részvétele mellett mindenütt meg is tartatott.

2-szor, hogy híveink egyházközségeiknek teendő s ez évet utódaik előtt is emlékezetben tartandó áldozatokra buzdíttassanak, a mi értesülésem szerint egyes helyeken szintén nem maradott eredménytelen.

3-szor, hogy »Ezeréves Emlékalap« czímen közadakozás útján vallásközönségünk közszükségeire egy újabb alapot teremtsünk, mi célból a felhívások ki is bocsáttattak s bár e tekintetben eddig — sajnos — nincs ökom az eredménnyel dicsekedni, nem vesztettem el a reményemet az iránt, hogy ez Emlékalap is lassanként csak kinövi magát, mint a hogy kinőtt annak idejében a Dávid Ferencz emlékére gyűjtött alapunk.

4-szer, hogy a lehetőleg igyekezzünk angol és amerikai testvéreinkkel egyetértőleg, a kik közül valószínűleg többen a magyar nemzet iránti rokonszenvből is megfogják látogatni ez évben Magyarországot s a székes-fővárosban rendezett országos kiállítást, Budapestben egy nemzetközi unitárius konferenciát létre hozni és tartani. S hogy indítványomnak ez a része mily szépen, mondhatni fényesen sikerült, annak Egyházi Főtanácsunk tagjai közül is többen tanui lehettek.

Valóban, egyházi életünkben alig fordulhat elő közelebbről nevezetesebb esemény, mint ez évi szept. 6—7. napjain tartott nemzetközi unitárius konferencia, melyen eltekintve ez alkalomból hazánk különböző részeiből Budapestre utazott nagyszámú híveinktől, a kiknek egy része e konferencia nélkül talán meg lett volna fosztva attól az örömtől, hogy hazánk székes fővárosát, abban az országos kiállítást megláthassa, Angliából és Amerikából 14 hitsorsosunk, 8 férfi és 6 nő vett részt a legnagyobb érdekeltséggel és melegséggel. Neveiket itt nem sorolom fel, mivel a konferencia jegyzőkönyve, azon konferencián elmondott beszédek, megtartott felolvasások a konferencia határozatából, melyet az E. K. Tanács is kész örömmel a magáévá tett, remélhetőleg még ez év folytán egy Értesítőben ma-

gyar és angol nyelven ki fognak adatni és így abból alkalma lesz vallásközönségünk minden tagjának e konferenciáról kimerítő ismeretet szerezni. De azt nem mulaszthatom el, hogy e jelentésben is hálás köszönetemet ne nyilvánítsam angol és amerikai testvéreinknek e részvétért, melylyel újabb buzgóságát adták irántunk való rokonszenvüknek, annyival inkább, mert tulajdonképpen nekik köszönhetjük nemcsak azt, hogy e konferencia megtartható volt, hanem azt is, hogy oly szépen és fényesen sikerült. Vajha mi is viszonzhatnók egy vagy más alkalommal az ily látogatást és személyes érintkezést, mely mind bensőbbé és szilárdabbá teszi azt a viszonyt, mely angol és amerikai testvéreinkkel összefűz, s a melyre ők is nagy súlyt fektetnek, reánk nézve pedig igazán megbecsülhetetlen.

Angol barátaink közül ketten, Johnes és Ward urak a konferenciát megelőzőleg, az amerikai unitárius társulat képviselője pedig, Williams úr nejével együtt a konferencia után Kolozsvárra is eljöttek s innen Toroczskót és Tordát, Tordaaranyos-, Udvarhely- és Háromszékmegyékben több egyházközségünket meglátogatták. Az angol unitárius társulat képviselőjének, Dowson úrnak is, szintűgy mint budapesti vendégeink közül többeknek, kedve lett volna ezt megtenni, de rövidre szabott idejük ezt nem engedte meg. Általában pedig mindnyájan a konferenciáról oly benyomással távoztak el és oly emlékeket vittek magokkal haza, hogy teljesen meglehetünk nyugodva hazánk és egyházunk iránti legjobb véleményükről, mi által míg egyfelől úgy vélem hazafiui kötelességet is teljesítettünk e konferenciánkkal, a mi szemünk előtt is lebegett már akkor, a mikor annak megtartását tervbe vettük és elhatároztuk.

Nem hagyhatom megemlítés nélkül még azt, hogy e konferencia alkalmából számos üdvözlést kaptunk Német- és Franciaországból, Schweiczből, szintűgy mint hazánkból. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter, Dr. Wlassics Gyula úr ő Nagyméltósága is szives volt a konferenciára meghívást megköszönni, sajnálatát fejezve ki, hogy éppen akkor Budapestről távolléte miatt azon személyesen nem jelenhetik meg. S minthogy e figyelemért is kötelességünknek tartottuk ő Nagyméltóságának, ki idő közben haza érkezett, e konferencia részéről tisztelegni, szintén örömét nyilvánította annak megtartása felett nemzeti szempontból is. Szóval el merem mondani, hogy e konferenciára büszkék lehetünk, s azzal egy oly lapot írtunk be egyháztörténetünk évkönyvébe, a melynek fényében a késő nemzedék is gyönyörködni fog.

6. Az ezredév alkalmából országosan rendezett ünnepélyek közül is szerencsések voltunk s hazafiui kötelességünknek ismertük egy párban egyházunkat is képviselni. Így az országos kiállításnak Budapesten máj. 2-án Ő Felsége által történt ünnepélyes megnyitására a magas kormány egyházunkat is meghíván, azon Mltgs. Báró Petrichевич-Horváth Kálmán főgondnok úrral, mint egyházunk képviselői, jelen is voltunk.

A Mátyás király szobor alapkövének Kolozsvárt folyó évi szept. 30-án történt ünnepélyes letételénél szintén képviselve volt egyhá-

zunk ugyancsak említett főgondnok úr ő Méltósága, Nagy Lajos egyh. főjegyző afia által és általam. Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter, Dr. Wlassics Gyula úr ő Nagyméltósága kegyes volt a Panonhalmán felállítandó emlékmű alapkövének aug. 26-án történt ünnepélyes letételére engem is meghívni, de legnagyobb sajnálatomra azon elfoglaltatásaim, főleg pedig az éppen akkor előttünk álló nemzetközi unitárius konferenciára szükséges előkészületek miatt nem jelenhettem meg. De részt vettem a napokban, okt. 18-án a brassói Czenk-hegyen emelt ezredéves emlékmű leleplezési ünnepélyén, melyre Perczel Dezső belügyminiszter úr ő Nagyméltósága kegyes volt szintén meghívni. S miután ez ünnepélyen háromszékköri papságunk is jelen volt, ezzel és brassói leány-egyházunk több tagjával a belügyminiszter úr ő Nagyméltóságánál nem mulasztottuk el egyházunk részéről tiszteletileg mi is tisztelni.

7. És most emlékezzünk meg azokról is, a kik millenáris nemzeti és vallásos ünnepélyeinkben és azoknak örömeiben nem vehettek részt, a kiket az úr mult évi zsinati főtanácsunk óta az örök haza polgáraiul s egy felekezet nélküli egyház tagjaiul hívott el. Elhunyt belső embereinket, ezek változásáról szóló jelentésemben már följegyeztem. Egyházi tanácsos afiai közül ugyan ez idő óta elhunytak Nagy Mózes, Fekete Pál, Koncsag Elek, Zsakó János, Simon József, Pálfi Lajos, László Ferencz, Májai István afiai. A halottak mind egyenlők! S ha mégis Fekete Pál, László Ferencz, Májai István afiai neveit ismételten említtem fel, teszem azért, mert ők magok többszörösen beírták nevüket évkönyveinkbe; Fekete Pál afia különösen kolozsvári főiskolánk s egyházközségünk ügyei körül tanúsított buzgalomával és mindenkori áldozatkészségével; László Ferencz afia sz. udvarhelyi egyházközségünknek tett szép hagyományával, illetőleg adományával; Májai István afia a tordai iskolánál évek hosszú során át a legnagyobb odaadással folytatott tanárkodásával. Legyenek elhunyt afiai mindnyájan kegyelettel említve!

És ezzel bezárom évi jelentésemet, tisztelettel kérve annak tudásul vételét és elfogadását.

2. Közigazgatási jelentés.

Mint egyházunk egyetemében és annak tagjaiban is utolsó ízig magyarok és honfiak, E. K. Tanácsunk ezen jelentése első soraiban hazafias érzelmeinknek engedünk megnyilatkozást és e helyen is hálát adunk az isteni Gondviselésnek, hogy a l-folyt évben, a magyar nemzettel együtt Unitárius kicsiny egyházunk is részt vehetett szeretett magyar hazánk ezer éves dicső fennállása örömmünnepeiben.

Azonkívül, hogy a magas kormány felhívása következtében főiskolánk könyvtárából és Vallásközségünk levéltárából több igen becses régi okmányt és könyvet felküldöttünk az ezredévi országos kiállításra, a főt. püspök ur indítványára intézkedtünk (92.), hogy összes egyházközségeinkben háaladó istentisztelet tartassék a pünköshti ünnep alkalmával. Ezt a határozatot később a magyar kormány

által kijelölt országos ünnep idejére május 10-re változtattuk s egyzsersmind intézkedtünk, hogy ugyanakkor iskoláink is megfelelő ünnepélyeket rendezzenek. A beérkezett jelentések szerint egyházközségeinkben lelkes és lelkesítő ünnepélyek tartottak. Több helyen emlékalapok tétettek, emlékfák ültetettek. A főt. püspök ur indítványára E. K. Tanácsunk egy ezeréves emlékalap gyűjtését kezdte meg. A gyűjtés eredményéről a főt. püspök ur megtette jelentését, melyből örömmel értesültünk, hogy már begyűlt 900 firt 16 kr., megtette indítványait az alap gyarapítására nézve. E. K. Tanácsunk megkérte a főt. urat, hogy az alapot tovább is kezelje s a gyűjtésben tovább is buzgólkodni méltóztassék és egy millenáris közalap gyűjtése megkezdett, melyről E. K. Tanácsunk külön előterjesztést fog tenni a Mélt. és Főt. E. Fő-Tanácsnak.

E. K. Tanácsunk ugyanakkor diszgyűlést tartott, testületileg vonult templomunkba, a nagy nap Emlékét jegyzőkönyvileg megörökítette, király ő Felségének hódoló üdvözlötet küldött s a vall. és közokt. magas kormányznak az ünnepélyről jelentést tett.

Az ezredévi kiállítással kapcsolatban a testületek által rendezett gyűlésekhez E. K. Tanácsunk is hozzájárult egy nemzetközi Unitárius Conferenciát rendezvén Budapesten szept. 6 és 7-ik napjain, melynek erkölcsi sikereivel teljesen meglehettünk elégedve.

Urunk királyunk ő Felségének egy hódoló feliratunkban kifejeztük a presuntív trónörökös Károly Lajos főherczeg sajnós halála feletti mély részvétét E. K. Tanácsunknak és Vallásközönségünknek. Hasonló szomorú kötelességet teljesítettünk, midőn József Főherczeg ő Fenségének nagyreményű fia László főherczeg halála, minden igaz magyar szivet megrendítőleg oly váratlanul bekövetkezett. Király ő felsége a vall. és közokt. miniszter ur utján, József főherczeg ő fensége levelében kifejezetten kegyesen fogadták.

A királyi kegynek azon meghatóan szép nyilvánulása, hogy szeretett főpásztorunkat a közügyek terén szerzett érdemei elismeréseül a II. oszt. vaskorona renddel tüntette ki, E. K. Tanácsunknak nemcsak azért volt kiváló öröme, mivel egyházunk fejét érte, hanem azért is, mivel ezáltal kifejezést nyert az, a mit különben is mindig valóságnak hittünk, hogy bölcs királyunk egyházunkat egyenlően a többi egyházakkal kegyes szeretetében és atyai gondjaiban részesíti.

E. K. Tanácsunk közigazgatási és pénzügyi főbb tárgyairól a következőket van szerencsénk előterjeszteni.

Köri Esperes afiai az Esperesi vizsgálatokat megtartották; azokról a jegyzőkönyveket beküldötték a kolozsdobokai kivételével, utólagosan be fogjuk kéni. Az esperesi évi jelentések részletes kimutatást nyújtanak a küküllői, marosi, kereszturi, udvarhelyi és felső-fehéri körökben eléfordult nevezetesebb mozzanatokról és eseményekről. Ajánlja E. K. T., hogy ezeket többi Esperes afiai is jövőben hasonló módon terjesszék fel. A kereszturi esperes afia jelentéséből sajnálattal értesült E. K. Tanácsunk, hogy ott belső-ember afiai és hiveink között is néhol békétlen életet tapasztalt. Esperes afia a maga részéről megtette a szükséges intézkedést. Esperes afiai a ma-

rosi és küküllői egyh. körökből E. K. Tanácsunk felhívására (336/95 k. i.) betérjlesztették a köri alapokról szóló számadásos jelentést.

Fegyelmi ügy a keresztkörben fordult elé, hol a pipei tanító-mester ellen kötelesség mulasztása miatt a fegyelmi kereset beadott a fegyelmi bírósághoz. Maroskörben a Fekete József volt csokfalvi lelkész ellen megindított vizsgálat, melyről mult évben jelentést tettünk, még nincsen befejezve. Ny.-Szt.-Lászlón és Vadadon a volt és jelenlegi lelkész között kisebb értékű követelés miatt fordult elé panasz. E. K. Tanácsunk mindkét esetben határozott s reméli, hogy azon a felek megfognak nyugodni. Mészkon a kebli-tanács felfüggesztett, mivel az egyh. község vagyona kezelése s főleg a hátralék követelések behajtása ügyében ismételt rendeleteknek sem tett eleget. Barla Domokos és Székely László afiai bizattak meg a követelések lebonyolításával. Kövenden a kántorság kérdése miatt fordult elé némi zavar. E. K. Tanács esperes és köri f. ü. gondnok Csegezi Mihály fiait küldötte ki intézkedésre, a mi kellő sikerrel meg is történt.

*Per*e a tarcsafalvi egyházközségnek a Murat-havas haszonélvezetéhez jogot tartó egynehány egyháztagnak ellen még mindig folyamatban van. Az ügy a f. évben békés uton, annyiban rendeztetett, hogy a havas legelője haszonbérre kiadatott s ezzel egy időre vége szakadt annak a zürzavarnak, melyet alperesek az egyházközségben támasztottak. A bérlet ideje alatt a per is remélhetőleg el fog dőlni. Kövenden az egyházközségnek egyik vásárolt erdőrésze ellen pert indítottak az eladó utódai. E. K. Tanácsunk ebben az ügyben több tárgyalást folytattatott s ma már közel állunk a békés megoldáshoz. Kis-Sároson kisebb rendű határsértés miatt per fordult elé s tanuvallomások alapján azzal végződött, hogy az egyh. község által használt szántóföldből határkiigazítás következtében néhány □ öl a szomszéd birtokhoz csatolattott. A per tárgya kevés értékű lévén E. K. Tanácsunk hozzájárult az egyhk. azon határozatához, hogy költségkimélésből a pert nem folytatja. Csókfalván hasonló czimen pert indított egyik szomszéd birtokos egyházközségünk ellen. Intézkedtünk, hogy egyhk. kellő védelemben részesüljön. Az Egyházunk tagjai által mindig hiven ápoltt áldozatkészség az elmúlt év alatt is nyilvánult. Szent-Gericzön (Gagy) Gergely és neje, a székely-udvarhelyi l. egyháznak tett B. e. özv. Tóth Ferenczné Benkő Zsuzsánnának hagyatékáról a számadás felküldetvén, abból kitünt, hogy a hagyaték tőkéje 2566 frt 60 kr. E. K. Tanács intézkedett, hogy ezen alapítvány felhasználására nézve szabályzat készíttessék. Gyepesi László Ferencz afa, ki a f. évben június hó 10-én Gyepesen 84 éves korában meghalt, székelyudvarhelyi l. egyházközségünknek s így vallásközönségünknek egyik nagy alapítója lett azzal, hogy gondosan magtakarított filléreiből egy takarékpénztári könyv mellett a székely-udvarhelyi unitárius egyháznak 7963 frt 93 krt adott. A könyvet Nagy Sándor gyepesi tanító-mester afia kezelte és a néhai halálakor felküldötte E. K. Tanácsunkhoz. E. K. Tanács azt őrizetbe vette a czimzett egyházközség javára s arra nézve a szükséges további intézkedéseket megtette. Áldassék emléke a kegyes férfinak, a ki életével és cselekedetével mindig úgy fog tündökölni

egyházunk tagjai előtt, mint követésre és tiszteletreméltó példánykép!

A mindenik egyházközségben eléfordult kegyes adományokról az *A* jegy alatt mellékelt kimutatásban számolunk el a beérkezett jelentések alapján.

Hiveink buzgó áldozatkészsége mint mindig, úgy az elmúlt évben is legáltalánosabban nyilvánult az egyházi építkezésekhez adott munkában és anyagban. Erre vonatkozólag jelentjük, hogy *Tordátfalván* a torony befejeztetett és villámhárítóval ellátatott. *Csegezen* a templom kijavítására az előkészületek megtétettek. E. K. Tanácsunk úgy a csegezi, mint a *laborfalvi* egyházközségeknek megengedte, hogy építkezésre segélyadományokat gyűjthessenek a szomszédos három egyházkörökben. Erről Esperes fiait értesítette. *Városfalván* a toronyépítés ügye előrehaladt annyival, hogy a költségek fedezésére faeladást engedélyezett E. K. Tanácsunk. *Iklandon* új iskolaház és mesteri lak építéséhez a tervet és költségvetést helyben hagytuk; *Nyárádsztrmártonban* a tanterem czélszerű átalakítását engedélyeztük; *Kolozson* a papilak tervét és költségvetését (2800 frttal) helyben hagytuk s egyszersmind megengedtük, hogy az erdő jövedelme terhére mint egy 1000 frt. kölcsön vétessék fel; *Mészkön* gazdasági épületek (400 frt.) építtetnek; *A.-Rákoson* a papilak kibővítése és átalakítása (855 frt.) engedélyeztetett; *Ravában* ujonnan beállított nótanító lakásról egyelőre bérllet útján történt gondoskodás, az iskolaház két tanteremre átalakított; *Szabédon* II. tanítói lakás és gazd. épületek építtetek (480 frt.). *Sárdi* templomunkhoz a terv és költségvetés elkészült, de az egyhközség szegénysége miatt az építés bizonytalan időre elhalasztatott. *Birtokvásár* illetőleg egy külső telek eladása és belsőtelek vétele engedélyeztetik *H.-keményfalván*; *T.-sztr.-Györgyön* egy 13 holdnyi távoleső nehezen kezelhető birtok eladása engedélyeztetett. Az eladási ár (530 frt.) takarékpénztárilag kezeltetik mindaddig, míg földbirtok lesz vásárolható. Sinfalván a papi belsőtelek vásár útján (50 frt.) kibővített; *Udvarhelyi* l. egyhközségnek megengedtetett, hogy templomhelynek vásárolt belsőtelkét eladja, mivel a jelölt célra nem volt megfelelő s mivel a b. e. özv. Tóth Ferenczné Benkő Zsuzsánna hagyatékából átjött telek ennek a célnak megfelelő. *Gagyban* és *Székely-Kereszturon* kisebb terjedelmű külső birtokrészek vásároltattak. *Kaálban* a gödemesterházi l. egyház alapjából 1900 frtra jól jövedelmező birtok szereztetett.

Karácsonfalvi egyhket felhatalmazta E. K. Tanács, hogy regale kötvényét eladja s terhes adósságainak egy részét kifizesse. Megrendelte, hogy a tőke visszaállításáról gondoskodjék. A Derzshez tartozó *Miklósfalvi* l. egyháznak megengedtetett, hogy kellően nem használható erdejét eladja, hasonló engedély adatott a pálosi l. egyháznak, mivel különben is csekély birtokát nem tudja értékesíteni.

Tagosítás Nagy-Ajtán E. K. Tanácsunk tudta nélkül befejeztetett. Midőn ez iránt esperesi uton kérdőre vontuk az egyhközséget, azt a felvilágosítást nyertük, hogy az egyhközség a maga érdekeit védelmezte és az eredménnyel meg van elégedve. Ez nem változtat

azon, hogy az egyházközség a köteles bejelentés elmulasztásával hibázott. A.-Siménfalván tagosítás kezdődött. E. K. Tanácsunk intézkedett, hogy egyházközségünk érdekei megvédessenek.

Az elmúlt évben kiváló gondot és tetemes munkát adott E. K. Tanácsunknak a Vall- és közokt. magas kormány által felállított millennáris iskolák következtében számos egyházközségünkben felmerült iskolarendezés kérdése.

Az *Aranyos tordai* körben csaknem mindenik egyházközségünk érdekelve volt. *Sínfalván* az egyházközség az állami iskolának 800 frt értékű telket vásárolt s ennek alapján ottani énekvezérünk az állami iskolánál alkalmaztatott r. tanítónak s a lakás, belső-telek és bizonyos tiszt. díj fejében szerződésileg köteleztetett a kántori teendők végzésére. *Csegezben* az eddigi bérleti viszony fenntartása, illetőleg állandósítása mellett az áll. isk. tanító énekvezérnek fog alkalmaztatni. Az egyházközséget felhatalmaztuk, hogy a tanítónak lakást építsen és kertet adjon. *Kövenden* az egyházközség kimondotta, hogy a kántorságot egyesíteni fogja a tanítóssággal. *Bágyonban*, sajnos, többszöri kísérlet után sem sikerült létrehozni a szerződést az állami iskola és egyházközség között. *Vercspatakon* az az anomális helyzet keletkezett, hogy állami iskola állítottatott fel, s a miénk is fenntartatott, ottani tanítónktól a bányatársulattól és a községtől élvezett 200 frt segély elvonatott a nélkül, hogy államsegélyben részesült volna. E. K. Tanácsunk ebben az ügyben felterjesztést intézett a közokt. magas kormányhoz, kérvén az ügy rendezését. *Toroczkón* az iskola-rendezés kérdése újból felvetetett, de még nincs végleges megállapodás. *Mészkőn* iskolánkat, s még egy önálló belsőtelket is felajánlottunk, de a tanítói lakon szükséges építkezések költségét az egyhk. szegénysége miatt el nem vállalhatván, ez ideig nem jött létre a szerződés.

Küküllőkörben Ádámoson éppen most van megoldás alatt az áll. iskolával való szerződés ügye. Miután eddigi tanító afia nem bír oklevéllel, s e miatt áll. tanítónak nem alkalmazható, felhívtuk, hogy nyugalmaztatása iránt tegye meg a lépéseket, mert E. K. Tanácsunk nem veszélyeztetheti egy egyházközség ilyen fontos érdekeit. *Dézs-falván* a szerződés létrejött, a kántorság biztosított. *Kis-Sároson* a tárgyalások megkezdődtek.

Kereszturkörben Fiafalván a felállított áll. iskolával szerződésre léptünk, felekezeti iskolánkat beszüntettük. *Alsó-Siménfalván* a községi iskola államivá alakítatván, az állami iskolával szerződésre léptünk, *B.-Körispatakon* a községi iskola unitárius vallásu tanítóját egyházközségünk kántorának megfogadta. A szerződést és fizetés-rendezést E. K. Tanácsunk jóváhagyta.

Maroskörben Szent-Gericzén állítottatott áll. iskola. E. K. Tanácsunk nem volt hajlandó ezen jeles iskolánkat beszüntetni, de végül az egyházközség erős óhájának és a szerződésileg biztosított előnyöknek engedett. *Szabédi* egyházközségünkben is felmerülván a kérdés, E. K. Tanácsunk kifejezte, hogy ezen iskolánk fentartását óhajtja.

Údvarhelykörben felekezeti iskolánk nem volt, de miután H.-

almáson, Derzsbén Vargyason, áll. iskola állítottatott fel, E. K. Tanácsunk egyházközségeink érdekében igyekezett eljárni. *Lókodon* a mesterségre nézve már korábban létrejött szerződést E. K. Tanácsunk jóváhagyta.

Háromszékkörben Kőkösön jött létre szerződés.

E. K. Tanácsunk jónak látta (126/896 k. i.) körözüvényileg adni meg az utasítást esperes afiainak, hogy meglepetéseknek ne legyenek kitéve. Minthogy minden egyházközségünkben még nincsen véglegesítve az átalakulás, megszűnt iskoláink számáról még nem tehetünk határozott jelentést.

Ezzel kapcsolatban jelentjük, hogy vall.- és közokt. miniszter ő nm. összesen 37 tanítónkat részesítette *államsegélyben*. A tanítókról és a segély-összegekről a B mellékelt táblázatos kimutatás ad felvilágosítást. A kapott segély összege: 7038 frt.

Lelkész-tanítóink érdekében folyamodtunk volt államsegélyért. Vallás- és közokt. miniszter ő nm. a tanítói oklevéllel bíró lelkészeknek a lelkészi és tanítói fizetést 400 frtra hajlandónak nyilatkozott kipótolni, de ezt nem vehették igénybe, mivel tanítói oklevéllel nem rendelkeznek.

Lelkészeinknek adott államsegélyről külön jelentést teszünk.

A vallási tankönyvekre hirdetett pályázat eredményes volt annyiban, hogy mindháromra beérkezett egy pályamű. A 3-ik és 4-ik el. oszt. számára beadott pályamű megbíráltatott s E. K. Tanács a mű szerzőjét Tarcsafalvi Albert tanító afiát buzgó fáradsága méltánylásául 50 frt jutalomban részesítette. A másik két pályázatra a bírálatok még nem adtak be.

Iszlai Márton afiának pályadíjat nyert énekkönyve kiadására E. K. Tanács a nyomdai költségeket visszafizetés feltétele alatt előlegezte. Ezen könyv már forgalomban van és énekgyűnk fellendítésére, remélhetőleg meg lesz a hatása.

Lőrinczi Dénes iklandi és Dombi Géza b. körispataki tanító-mester afiainak kérésükre megengedte E. K. Tanács, hogy a theologiai tárgyakból előre meghatározandó időben vizsgálatot telessenek.

A *kereszt. isk. történetét* Sándor János igazgató kiváló sikerrel elkészítvén, E. K. Tanács kiadta s Sándor János igazgató afiának az előre megállapított írói tiszteletdíj fejében 500 frtot fizetett.

Murányi Farkas Sándor afia 1000 frtos alapítványának első kamata a f. évben levén kiadandó, E. K. Tanácsunk alapító afia kifejezett kívánságához képest ez alkalommal eltért az alapítványlevél rendelkezésétől és az 50 frt kamatot kiadta Nagy Lajos h.-mezővászárhelyi lelkész afiának.

Kereszturi középiskolánk kórháznak a közel szomszédban 1400 frt értékű házastelket vásárolt, melyhez mint előnyös vásárhoz E. K. Tanácsunk készséggel adta a helybenhagyást.

Ürmösi egyházközségnek dézszakárpótlás pótlékul 3305 frt 16½ kr. utalványoztatott ki, melynek kamatjából E. K. Tanácsunk évi 50 frtot a papi fizetés pótlására, 50 frtot az egyház. szükségéire engedélyezett, az utóbbit addig, míg adósságait kifizetheti.

Dicső-Szt.-Mártoni egyházközségünknek községgileg kezelt 1130

frt dézmakárpótlási tőkéje gyülesterem és harangozó lak építésére kölcsönképen engedélyeztetett, ugyane célra engedélyeztetett a pap-ságnak takarékpénztárilag D.-Szt. Mártonban kezelt 500 frt alapja.

Kolozsvárt a püspöki házhoz, valamint a tivoli utczai 6-ik és 9-ik sz. tanári lakásokhoz, illetőleg bérházakhoz a vízvezeték és csatornázás bevezetése eszközöltetett. A befektetett összeg 5%-át a lakók fogják hordozni.

E. K. Tanácsunk meghatározta, hogy a tivoli utca 6-ik számú emeletes régi ház átalakíttassék, kibővíttessék, új lépcsőházzal látassék el.

Lőrinczi Géza műszaki rajztanulónak Bpestre évi 360 frt segély adatott a rendelkezés alatt álló D ák Farkas hagyatékából.

Az ekkleziáknak adott kölcsönökről meg kell említenünk, mint szomorú tényt, hogy a kölcsönvevő egyházak tartozásaikat nem fizetik pontosan.

3. Tanügyi jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács! E. K. Tanácsunk a lefolyt év tanügyi állapotáról tiszteletteljes jelentését a következőkben teszi meg:

A magyar nemzet ezer éves fennállásának alkalmából fő- és középiskoláinknál, valamint az összes népiskolákban kegyeletes ünnepélyek tartattak s emlékfákat ültettek.

Az ezredéves országos kiállításon E. K. Tanácsunk részt vett az 1868-előtt használt tankönyvek, alapító levelek, az ifjusági olvasó egyesület keblű lapjai legrégebb példányainak, valamint a 16--17-ik százbeli régi ritka unitárius nyomtatványok felküldésével; úgy szintén a kolozsvári főiskola tanári kara irodalmi műveivel. Sándor János igazgató fia a székely-keresztúri gymnasium történelmével. A kolozsvári eklézsia leány iskolája szintén részt vett a kiállításon.

Kolozsvári főiskolánknál a tanári karban változás nem történt.

Az új iskolai rendszabályok kinyomattak s a papnevelő intézet új szervezetet nyert.

Kolozsvári főiskolánkat Dr. Wlassics Gyula vall.- és közok. m. kir. miniszter úr ó nagyméltósága, Zsilinszki Mihály államtitkár, Leövey Sándor miniszteri tanácsos kíséretében meglátogatta. A miniszter úr ó nagyméltósága egy pár tantermet és lakószobát megtekintvén, kifejezte, hogy az állapotok korántsem oly rosszszak, a milyeneknek eddig hallotta, kívánatos azonban, hogy az intézet minél előbb új épületet nyerjen.

Nagy Gyula tanár fia október hóban súlyosan megbetegedvén, tantárgyait az egész tanévben mások tanították, még pedig a rajz-geometriát az I—IV. oszt.-ban heti 8 órán Domonkos Károly h. tanár, a mértani rajzot az V—VI. oszt.-ban és ábrázoló mértant a VIII. oszt.-ban Jancsó Lajos a kolozsvári ev. ref. főgymn. h. rajztanára tanította összesen heti 5 órán; a görög-pótló irodalmat az V. oszt.-ban Kovács János r. tanár heti 2 órán.

Főgymnasiumunk tanári kara az országos nyugdíj intézetbe fölvetetett.

Az E. K. Tanácsnak 152—896. sz. felterjesztésére vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr ő nagyméltósága 37.254 számú leiratában értesítette az E. K. Tanácsot, hogy a kolozsvári unitárius főgymnasium államilag segélyezésére vonatkozó szerződést revisio alá venni s illetőleg a szükséglethez képest új szerződést megállapítani szándékozván, e végből Kuncz Elek kolozsvári kir. tanker. főigazgatót nevezte ki a fentartó testülettel folytatandó tárgyaláshoz miniszteri biztossá s ez ügyben a tárgyalások folynak.

A kolozsvári főiskola építése ügye élénken foglalkoztatta a lefolyt évben is úgy az E. K. Tanácsot, valamint az iskola építését intéző bizottságot. Ugyanis az új épület tervrajza elvileg meg van állapítva, mielőtt azonban az érdemleges határozat hozatalra szükséges részletes tervezetet elkészítették, szükségesnek tartotta, hogy a vallásközönség telke mellett nyitandó új utca szabályozási vonala a városi hatóság által kijelöltessék; ez iránt az E. K. Tanács 157—896. sz. alatt kérést adott be a városi Tanácshoz, egyúttal a vallás- és közokt. m. kir. miniszter úrnak, ki az iskola építése iránt kérdést intézett, az E. K. Tanács szintén megadta a felvilágosítást.

Tordai iskolánktól Borbély György tanár a fia a zalaegerszegi állami gymnasiumhoz tanárrá kineveztetvén, az E. K. Tanács az E. Főtanácsnak 14—1881. sz. határozata alapján és Derzsi Károly ny. lelkész afiának saját kérésére őtet a tordai iskolához a latin nyelv tanítására r. tanárnak visszahelyezte ideiglenesen.

A székely-keresztúri gymnasiumtól Szántó Géza rajztanár, a mult isk. év végén a keszthelyi polgári leányiskolához neveztetvén ki a nméltóságú miniszter úr által rajztanítónak, helyébe, minthogy pályázó nem akadt, az E. K. Tanács 202—895. t. ü. számú leirata alapján, Gaál Imre képezdei rajztanár alkalmaztatott a mértani és szabadkézi rajz tanítására mint óraadó tanár. Az 1896/97 ik iskolai évre az E. K. Tanács 153. sz. alatt Csiki István okl. rajztanárt nevezte ki egy próba évre ideiglenes minőségben.

Vallás- és közokt. m. kir. miniszter úr ő nagyméltósága Barabás Lajos tanár afiát az 1883. évi XXX. törvénycikk 29 §-a értelmében 7045—896. sz. alatt kelt leiratában a középiskolai tanári képesítő vizsga alól felmentette s őtet rendes óraadó tanárnak elismerte.

Minthogy a székely-keresztúri iskola tanárai nem vétettek fel a kolozsvári főiskola tanáraival az országos tanári nyugdíj intézetbe, az E. K. Tanács 201—896. sz. alatt feliratot intézett ez ügyben vallás- és közokt. m. kir. miniszter úr ő nméltóságához, melynek eredménye a lett, hogy nevezett iskola tanárait vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr ő nméltósága 47.753—896. sz. alatt kelt leirata értelmében felvette az orsz. tanári nyugdíj intézetbe.

Az E. K. Tanács 263—896. sz. alatt intézkedett, hogy mindenik eklézsiánkban dalárda szerveztessék, az egyházi ének (kultiválására) emelésére.

Kolozsvári főiskolánknál, mint a megelőző években, úgy a

jelen isk. évben is Báró P. Horváth Kálmán áldozatkész főgondnokunk 150 frt jutalmat tűzött ki a kitűnő tanulók részére, úgy szintén Kővári László isk. főgondnok afia a lefolyt évben is 4 tanulót részesített czipó alapítványban.

Egyebekről, valamint felső-, közép-, és összes népiskoláinkról részletes jelentés a tárgysorozat rendjén fog tétetni.

III. Elintézett ügyek.

A gyűlés megnyitása után mindjárt egy ünnepélyes actus következett. Capper Samuel Jakab, a Budapesten tartott nemzetközi bekeconferentia tagja, londoni quekker pap, a főtanácsi ülésen megjelenvén, Ferencz József püspök üdvözli, mint olyan vendéget, a ki angolhoni unitárius hitrokonaink ajánlatával jelent meg közöttünk, ki rokonszenvezik az unitáriusokkal, s kit ugyanazon szellem és gondolkodás vezérel, mint az unitáriusokat

Az üdvözlő beszédet Kovács János a vendég előtt tolmácsolván, lelkes szavakkal mond köszönetet a szives fogadtatásért.

Ezután következett a kolozsvári, tordai és budapesti hivatalos küldöttek bejelentése, mire Szentiványi Gyula a kolozs-dobokai egyházkör új gondnoka és Nagy Géza egyházi tanácsos a hivatalos esküt letévén, elkövetkezett a templomozás ideje. Az istentiszteleten a főtanács tagjain kívül diszes közönség jelent meg, mely feszült figyelemmel hallgatta Józan Miklós toroczkoí lelkész magas színvonalon és lelkes hangon tartott szónoklatát az ezményi irányról s gyönyörködött a főgimnáziumi dalárda áhitatos hymnuszaiban, minek végeztével a gyűlés folytatása következett.

A püspöki jelentés tudomásul vételével kapcsolatban meghatározottat, hogy felirat intéztessék a vallás- és közoktatásügyi minsterhez, kérve, hogy a püspöknek a II-od oszt. vaskorona renddel való kitüntetéséért a főtanács köszönetét és hódolatát juttassa a trón elé. A püspöki jelentés élénken tükrözi vissza ama sokoldalú és nem lankadó főpásztori működést, melylyel szemben a főtanács sietett legmélyebb hálás elismerését jegyzőkönyvileg kifejezni.

A különböző jelentések megtétele után, bizottságot küldöttek ki a jegyzőkönyvek, számadások, hagyatékok, peres ügyek stb. megvizsgálására.

Benkő Mihály jószágigazgató lemondását — változott körülményei miatt — a főtanács sajnálattal és buzgó működésének elismerése mellett tudomásul vette.

Iskolafelügyelő gondnokoknak választattak Kolozsvárra: Fekete

Gábor kir. táblai elnök, Tordára: Csegezi Mihály kir. táblai bíró. Jóságigazgatónak megválasztott Albert Dénes, pénztárvizsgáló bizottsági tagnak Órbók Ferencz; Kovács János tanügyi és Boros György közíg. jegyző 2 évre újból megválasztattak. Derzsi Károly ny. budapesti lelkész visszahelyeztetett Tordára tanárnak. Kelemen Lajos háromszéki, dr. Nagy Károly torda-aranyoskői új gondnokok választása megerősített. Fekete Gábor maroskői gondnoknak lemondása eltávozásának okán elfogadtatott és tiszteletbeli gondnokká történt választása helyben hagyatott. Szigethi Cs. Sándor tordai felügyelő gondnok lemondása öreg kora okán, szintén elfogadtatott és tiszteletbeli gondnoknak megválasztott. Szentkirályi Árpád sz. kereszturkői felügyelő gondnok lemondását is elfogadta a főtanács, elismeréssel adózva eddigi buzgó működéséért. Saját kérésükre nyugalmába bocsátattak Serester Sándor kökösi és Szuhai János alsó-járai lelkészek. Előbbi 31, utóbbi 39 évig szolgálta buzgón az egyházat.

Péterfi Dénes és Barabás Lajos lelkész-tanároknak 20 éves működésük után megszavazza a főtanács az ötödéves korpótlékot.

A közpénztár, belső emberek nyugdíjintézete, kolozsvári, tordai, sz. keleszturi iskolák múlt évi számadásai és jövő évi költség előirányzatai az E. K. Tanács javaslati szerént helyben hagyattak. Elintézést nyertek az alamori, pusztaszatmiki és bányabükki uradalmak gazdasági számadásai.

A főtanács Benczédi Gergely közpénztárnokot soknemű munkássága és pontos számadása vezetéseért kiváló elismerésben részesítette.

Ezután következett a segélyek kiosztása.

I. *A debreczeni Szabó István alapból* 10—10 frt évi segélyt nyertek: Útő Lajos, Gálfalvi István, Kelemen Árpád, Ürmösi Sándor, Nagy Dénes, Gábor Albert, Demeter Lőrincz, Biró Elek, Tarcasfalvi Pál lelkészek; Árkosi János, Kovács Bálint, József Dénes, Kis Sándor, Pálfi Sándor, Tóth Károly, András Gyula, Nagy Sándor, Gábor Dénes és Marosi Lajos tanítók.

II. *A Kovács Dénes és Bencze Anna alapból* 60 frtot a dézsalfalvi pap és 40 frtot a dézsalfalvi tanító kaptak, mint rendszeresített segélyt. 100 frt segélyt kaptak egyenként Ürmösi Kálmán, Benczédi Domokos, Ferenczi Áron lelkészek. 50 frtot Inczeffi Áron és Barabás Sándor tanítók.

III. *A Dávid Ferencz emlékalapból* 500 frt segélyt nyertek azon papok és vallás-tanítók, kik saját székhelyükön kívül is működtek e téren. E czímen rendes segélyképp 100 frtot kapott József

Lajos kilyéni lelkész, 60 frtot Vári Albert kénosi lelk. 50 frtot Rédiger Géza szabédi, Raffaj Zs. verespataki, Nagy L. hódmezővásárhelyi lelkészek. 40 frtot Raffaj D. ujszékeli, Lőrinczi István felsőrákosi, Vaska Béla szentkirályi lelkészek. 30 frtot: József Lajos s.-szentgyörgyi lelk. 20 frtot: Lőrinczi Dezső fogarasi és Simonfi Márton kolozsvári vallás-tanítók. Irodalmi működésért 50 frtot kaptak: Tarcsafalvi Albert és Simó János.

IV. *A br. Baldácsy-alapból* a következő egyházközségek segélyezettek: Széplak 30 frt, Kaal 100 frt, Oklánd 50 frt, Héviz 80 frt, Kide 100 frt, Ádámos 100 frt, Ürmös 100 frt, Laborfalva 60 frt, Harangláb 35 frt, M.-Berény 50 frt. Ez alapból a belső emberek a következő segélyt kapták: a) Rendszeresített segélyképp kapott 9 lelkész és tanító 390 frtot. A jelen évre kaptak a következő lelkészek: Molnár János, Máthé Lajos 50—50 frtot, Péterfi Mihály, Bartók Endre, Gálfalvi János, Demeter Dénes, Gvidó Béla 30—30 frtot, Darkó Sándor 35 frtot, Györfi Ferencz 20 frtot, Kelemen Árpád 10 frtot. Özvegyek és árvák: László Domokosné 20, Gál Kata 10, Pap Sándorné 20, özv. Bombér Sándorné 20, Györfi Józsefné 20, Szederjesi Ferenczné 20, Sárdi Imréné 20, Gvidó Mózesné 20, Molnár Miklósné 15, Séra Györgyné 10, Gyöngyösi Áronné 15, Simén Jánosné 15, Bartalis Sándorné 20, Kovács Józsefné 20, Kozma Elekné, 20, Bedő Józsefné 15, Bombér Mózesné 10, Orbán Mihályné 10, Jakab Sándorné 15, Péterfi Miklósné 10, Albert Miklósné 10, Deák Izsákné 10, Székely Mózes árvái 20, Egyed Mózesné 20, Máthé Róza 20, Barabás Jánosné 20, Máthé Sándorné 20, Sükei Rózália 20 frtot.

V. *Az 5000 frt államsegély* a mult évihez hasonlóan osztatott ki egyes szegényebb egyházközségek segélyezésére. Ez fedezi az esperesek 600 frt irodai átalányát is, melyből a kolozs-dobokai és felső-fehérvári kap 60—60 frtot, a háromszéki és küküllői 70—70 frtot, a marosköri, udvarhelyköri és küküllőköri 80—80 frtot, a kereszturnköri 190 frtot.

VI. A lelkészi fizetés kiegészítéseül adott 4500 frt államsegélyből 1000 frtot a közoktatásügyi miniszter a püspöki fizetés pótlására rendelt kiadni, 3500 frt pedig 49 lelkész között osztatott ki, a kiknek fizetése 127—397 frt között áll, s a segélyezés által 335 frtról 412 frtig emelkedett.

A Berde hagyatékra vonatkozó számadás szintén megvizsgáltatott és helyben hagyatott. A hagyaték értéke 1895 év végén 728,977 frt 85 kr.

A segélyek kiosztásával kapcsolatban tárgyalatott Maroskör

azon indítványa, hogy miután az állam a tanítói fizetések kiegészítéséről gondoskodott, a tanítók ne kapjanak többé a br. Baldácsyalapból segélyt. Az indítvány kényes természeténél fogva visszaadott az E. K. Tanácsnak újabb javaslattételre, a mi nagyon tapintatos intézkedés, mert hiszen az állam a papok fizetésének rendezéséről is gondoskodik és így ellenkeznek az alapítvány természetével, hogy annak jövedelme csupán a papok és egyházak részére — a tanítók kizárásával — lefoglaltassék, mintha bizony szegény, de buzgó tanító többé nem léteznék!

A tanügy körébe tartozó dolgok közül nagy érdeklődés mellett tárgyalatott a sz.-kereszturi gymnázium sorsa. Ugyanis a magas kormány ez intézetünkkel szemben már régóta elégedetlen álláspontra helyezkedett. Daczára la-su, de biztos fejlődésének, követeli, hogy az V-ik osztályt szüntesse be a főhatóság, mivel a tanári létszám nem megfelelő az intézetnél. A főtanács Kozma Ferencz és Sándor János igazgató indítványára kimondotta, hogy ez osztály biztosítására és az intézet tovább fejlesztésére még egy kísérletet tesz az által, hogy feliratilag ismételten segélyt kér e fontos hivatással bíró intézet számára. A felirat kézbesítésére küldöttséget választott Ferencz József püspök, Dániel Gábor és br. P. Horváth Kálmán főgondnokok, Hajós János, Kozma Ferencz, Sándor János és Raffaj Domokos egyh. tanácsosok személyeiben. — A tordai iskolára vonatkozólag az E. K. T. felhatalmaztatott, hogy az állammal a szerződést 5—10 évig ujítsa meg, ha azt a vallásközönségre nézve előnyösnek találja. — A kolozsvári főgymnáziumra nézve is megbizatott az E. K. T. hogy az állammal az 1890-ben kötött szerződést, lehetőleg előnyösebb feltételek mellett, megújithassa.

A papnevelő intézet újjászervezése ügyében az E. K. T. által alkotott „szervezet és rendszabály“ jóváhagyatott és Boros György tanár egy évre a dekáni tiszt viselésével megbizatott.

Az E. K. T. jelentése szerint a kormány az 1896-ik évre a mult évi 4500 frt segélyt 6750 frtra emelte föl, mely 76 lelkész között oly arányban osztatott ki, a mint ezt a 1895 évi kiosztásnál már jeleztük. Most már a legcsekélyebb papi fizetés sincs alól 350 frton, egy néhány pedig meghaladja az 500 frtot. A püspöki javadalmazás pótlására rendelt 1000 frtot az E. K. T. a kormánysegély emelkedése arányában 200 frttal emelni határozta, mit a főtanács is készséggel elfogadott, de a püspök ezt a tanári és belső-emberi nyugdíj-alapoknak ajándékozta, mit a főtanács hálás köszönettel fogadott.

A papi fizetések rendezése tárgyában indítványokat terjesztettek be Rédiger Géza, Dézsi Mihály és Gvidó Béla lelkészek. A Rédigeré kiküldetett vélemény adásra az egyházköröknek, a más kettő tárgyalása függőben hagyatott, mivel a kormány e kérdéssel ez idő szerint érdemlegesen foglalkozik.

A gazdasági ügyek kezelésére és vezetésére az E. K. T. egy szakértő bizottság által szabályzatot dolgoztatott ki, mely általánosságban és részleteiben letárgyaltván, azt a főtanács megerősítette. E szabályzat értelmében öt évre jószágfelügyelőknek megválasztattak: Molnár Sándor, Benkő Mihály és Benczédi Gergely. A főtanács tudomásul vette, hogy a gymn. tanárokkal a vallásközönség belépett az orsz. tanári nyugdíjintézetbe a múlt évi főtanácson hozott határozat értelmében s az egyházi tanároknak nyugdíj-szabályzatát ennek megfelelőleg módosítja.

A kis medeséri leányegyházközség a gagyai egyházközséghez csatoltatott. A sepi-körispataki és szovátli egyházközségekben a farkas fizetés szabályoztatott.

Ezután felolvastattak a fő-, közép- és népiskolákról szóló jelentések, melyek világos képét nyújtják a tanügy terén is észlelhető biztos fejlődésnek. Az egyházkörök kiemelik és megdicsérik azon tanítókat, kik erre magukat szorgalmukkal méltóvá tették. A népiskolák közül a kolozsvári unitárius leányiskola a milleniumi országos kiállításon is megjelent a növendékek rajz és írásbeli dolgozataival, valamint azok női kézimunkáival.

A megvizsgált jegyzőkönyvekről szóló bizottsági jelentések elismeréssel emelik ki a jegyzői kar buzgó működését.

Néhány jelentéktelenebb ügy tárgyalása az idő előhaladottsága miatt, a jövő főtanácsi ülésre maradt.

Az így is hosszúra nyult tanácskozások sorát Kelemen esperes buzgó imája után a püspök néhány meleg szóval zárta be, mire a gyűlés a püspököt és főgondnokot élénken megéljenezve, három napi nagy munka után, szétoszlott.

Felirat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a székelykereszturi gymnasium ügyében.

Nagyméltóságú m. kir. Vallás- és közoktatásügyi miniszter Ur!

Az ügy, melynek érdekében egyh. Főtanácsunk kénytelen ismételtén a m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz folyamodni, nem ismeretlen Nagyméltóságod előtt sem.

Székelyföldön, Udvarhelymegyében, sz.-kereszturi V. gymn. osztályljal Liró felekezeti iskolánk, a mennyiben a középtanodai törvények rendelkezéseinek teljesen és mindenben meg nem felel, a kir. tankerületi igazgatók látogatásai és jelentései alapján már az 1885-ik évben 15180 sz. a. megkapta az első megintést; csakhamar rá 1886-ban 51317 sz. a. a másodikat is. Azóta a kilátásba helyezett s éppen azért bekövetkezhető harmadik megintés Damokles kardjaként függ a nevezett algynasium élete felett.

A megintésekkel szemben vallásközönségünk fő- és egyh. képviselő Tanácsa felterjesztésekkel élt, s mint a székely balladában az özvegy asszony „hol selyme nem éri, könnyeivel toldja“, vallásközönségünk is, miután a kifogásolt hiányokat kereszturi algynasiumunknál anyagi erő hiányában pótolni nem tudta, felterjesztéseit azzal a kéréssel toldotta meg: „jőjjön hát segélyére maga az állam“.

A legutóbbi, 1896. évi június hó 10-én kelt, Zsilinszky államtitkár ő méltósága által aláírt s jelen Főtanácsi ülésünkben előterjesztett 29321 számú leiratára sem felelhetünk más módon, mint ismételt kérelem felterjesztésével, bár elismerjük, hogy a leirat tartalma inkább jó tanácsu mint rideg fenyegetést foglal magában; de nem fogadhatjuk el.

Nagy okaink vannak erre Nagyméltóságú uram. A kérdésben álló sz.-kereszturi algynasium a közszükség érzetében az egyesek áldozatkészségéből ezelőtt százévvvel keletkezett, s egyelőre földszintes faházakban, mondhatni kunyhókban, huzódott meg. Állandóbb, részben emeletes házat 1819 től 1826-ig szintén csak az egyesek adományai-ból építették fel, sőt ily alapon történt a 3-ik 1867 — és 1868-ban